

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 29/2 (Aralık / December 2024),195-208

Ömer En-Neseff'nin Et-Teysîr Fi't-Tefsîr'inde Sûrelerin Faziletine Dâir Zayıf

Hadisleri Kullanması (Fâtiha Sûresi Özelinde)

The Issue of Weak Hadiths in Omer Al-Nasefi's Work El-Teysîr Fi't-Tefsîr on the
Virtues (of Fatiha in Particular)

Mustafa GÖKMEN

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Hadis Anabilim Dalı

Ph.D. Student, Fırat University, Faculty of Theology,

Department of Hadith, Elazığ / Türkiye

mustafa_gkm2323@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5999-7832>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Ağustos/August 2024 Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Aralık/December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2024 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as

Gökmen, Mustafa. "Ömer En-Neseff'nin Et-Teysîr Fi't-Tefsîr'inde Sûrelerin Faziletine Dâir Zayıf Hadisleri Kullanması (Fâtiha Sûresi Özelinde)". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2024), 195-208.

DOI: <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1533861>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mustafa Gökmen).

Yayıncı / Published by

Fırat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

The Issue of Weak Hadiths in Omer Al-Nasefi's Work El-Teysîr Fi't-Tefsîr on the Virtues (of Fatiha in Particular)

Abstract: The issue of acting on weak hadiths has been a debated issue throughout history. Scholars have adopted different views on this issue. While there are scholars who argue that weak hadiths should not be acted upon at all, there are also scholars who argue that there is no harm in acting upon them under certain conditions. While scholars such as Müslim, Yahya b. Ma'in and Subhi Salih in the modern period adopt the view that weak hadiths should not be acted upon, Imam Şafî, Imam Ahmed and Ebu Davud prefer the view that if there is no sound hadith on a subject, weak hadiths should be acted upon. Apart from these two groups, there are also scholars, such as Ibn Hajar, who adopt the middle path and emphasize that weak hadiths should be acted upon under certain conditions.

It is seen that the approaches expressing their opinions on the issue of acting on weak hadiths generally differ depending on whether the topics are provisions or virtues. While some scholars do not consider it permissible to act on weak hadiths, whether they are subject to provisions or not; It is seen that some of them are of the opinion that, under certain conditions, virtues and even provisions can be acted upon when necessary. Although the Scholars are generally of the opinion that one should not act on a weak hadith regarding the provisions, some of them stated that there is no harm in acting on it if it meets certain conditions regarding the provisions. Acting with weak hadiths regarding virtue has been a subject mentioned by many scholars. It has been seen that many hadith scholars, from the early periods, have adopted a positive attitude towards hadith narrations regarding virtue. This shows that the idea of acting with weak hadiths has existed since then.

Ulama who follow the Hanafi sect generally made inferences based on weak hadiths. It is seen that Hanafi scholars, who attach importance to ray and qiyas, prefer weak hadiths to ray and qiyas in some cases. This situation is mostly the result of the necessity of extracting the provisions regarding ta'abbudi issues from the hadiths. It is also possible that they use weak hadiths in order to encourage people to do good and avoid bad situations regarding the virtue of deeds. In some cases, the use of hadiths that are in accordance with precautions is a common situation among Hanafi scholars. For this and similar reasons, it is possible to see the use of weak hadith among Hanafi scholars.

It would not be right to limit the issue of weak hadith and deeds only to Hanafi ulema. The issue of acting with weak hadith has been discussed a lot in the sources on the Sunni hadith method. Hadith scholars have examined these hadiths under two main headings: provisions and virtues. They did not see any problems in the narration of weak hadiths, provided that they were not on matters related to belief and rules; It is possible to say that they acted more inclusively when they narrated hadiths on subjects such as maw'iza, virtue of deeds and stories, as well as issues related to tafsir and megazi. Weak hadith narration and acting on weak hadith, and some scholars preferring weak hadiths to qiyas, indicate that this is because it is attributed to the Prophet Muhammad.

Commentators generally give a lot of space to weak hadiths, fabricated news and İsrailites in their tafsir books. In particular, it is seen that the commentators of narration use every material they find about the virtues of the suras, without evaluating their authenticity. It is seen that Muhaddith scholars frequently resort to weak hadiths as well as sound narrations, especially on subjects such as fedailu'l-quran, fedailu's-suver, fedailu'l-ayat.

In this context, if the hadiths used by Nasafi regarding the virtues of the suras in his work called et-Teysîr fi't-tefsîr are examined, it will be seen that he gives a lot of place to weak hadiths. It is important that, in addition to the scholars who adopt the view that weak hadiths cannot be acted upon, there are also scholars such as Nasafi, who believe that there is no harm in acting on weak hadiths on some issues, especially regarding virtues. As a matter of fact, although the fact that Nasafi was a muhaddith as well as a commentator gave the impression that he would select and use the

hadiths more meticulously, it has been observed that he did not behave differently from other commentators and used weak hadiths and fabricated news about the virtues of the suras. In this respect, it is seen that Nasefi reflects the general attitude of commentators in his work. It is possible to see that a scholar who is knowledgeable in many fields resorts to weak hadiths, especially regarding virtues, shows a moderate approach to the status of these hadiths, and accepts that weak hadiths are suitable for narration and can be acted upon.

Keywords: Hadith, Omar an-Nasafi, et-Teysîr, weak hadith, surah al-fatiha,

Ömer En-Neseff'nin Et-Teysîr Fi't-Tefsîr'inde Sûrelerin Faziletine Dâir Zayıf Hadisleri Kullanması (Fâtiha Sûresi Özelinde)

Öz: Zayıf hadislerle amel hususu tarih boyunca tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuda âlimler farklı görüşler benimsemişlerdir. Zayıf hadislerle mutlak surette amel edilmemesi gerektiğini savunan âlimler olduğu gibi, bazı şartlar muvacehesinde amel edilmesinde sakınca olmadığını savunan âlimler de mevcuttur. Yahya b. Maîn (v.233), Müslim (v.261) ve modern dönemde Subhi Salih gibi ulema zayıf hadisle amel edilmeyeceği görüşünü benimserken, İmam Şafî (v.204), İmam Ahmed (v.241) ve Ebû Dâvud (v.275) ise bir konuda sahih hadis bulunmadığı takdirde zayıf hadisle amel edilmesi gerektiği görüşünü tercih etmektedirler. Bu iki grup haricinde, İbn Hacer (v.852) gibi orta yolu benimseyen ve bazı şartlar çerçevesinde zayıf hadisle amel edilmesi gerektiği vurgusunu yapan âlimler de bulunmaktadır.

Zayıf hadisle amel etme meselesinde görüş beyan eden yaklaşımların genellikle konuların ahkâm veya faziletler olmasına göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Bazı âlimler ister ahkâm konusu olsun ister olmasın zayıf hadisle amel etmeyi caiz olarak görmezken; bazılarının ise belli şartlar dâhilinde faziletler hatta gerektiğinde ahkâm konusunda dahi onlarla amel edilebileceği kanaatini taşıdıkları görülmektedir. Ulema genel itibariyle ahkâm konusunda zayıf hadisle amel edilmemesi kanaatine sahip olsa da bazıları ahkâm konusunda birtakım şartlar taşıması durumunda amel edilmesinde sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Fezâile dair zayıf hadislerle amel birçok âlim tarafından dile getirilen bir konu olmuştur. İlk dönemlerden itibaren pek çok hadisçinin fazilet konusunda hadis rivayetine mütesâhil bir tavır takındıkları görülmektedir. Bu durum zayıf hadislerle amel düşüncesinin o zamandan beri var olduğunu göstermektedir.

Hanefi mezhebine müntesip olan ulema genel itibariyle zayıf hadisler ile istidlalde bulunmuşlardır. Rey ve kıyasa önem veren Hanefî âlimler bazı durumlarda zayıf hadisi rey ve kıyasa tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum daha çok taabbudi konular ile ilgili hükümleri hadislerden çıkarma zorunluluğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca amellerin fazileti hususunda insanları iyiliğe teşvik edip kötü durumlardan sakındırmak maksadıyla zayıf hadisleri kullanmaları da söz konusudur. Bazı durumlarda ise ihtiyata uygun olan hadislerin kullanımı Hanefi ulema arasında yaygın olan bir durum olarak göze çarpmaktadır. Bu ve bunlara benzer sebeplerden ötürü zayıf hadis kullanımını Hanefî ulemâ arasında görmek mümkündür.

Zayıf hadisle amel meselesini sadece Hanefi ulema ile sınırlandırmak doğru olmaz. Sünni hadis usulüne dair kaynaklarda zayıf hadisle amel meselesi çokça tartışılmıştır. Hadisçiler bu hadisleri ahkâm ve faziletler olmak üzere iki ana başlık altında irdelemişlerdir. Akaid ve ahkâma dair konularda olmamak şartıyla zayıf hadislerin rivayetinde problem görmemişlerdir; mev'iza, amellerin fazileti ve kıssalar gibi konularda, tefsir ve megaziye ait hususlarda hadis rivayet ettiklerinde daha mütesahil davrandıklarını söylemek mümkündür. Zayıf hadis rivayeti ve zayıf hadisle amel edilmesi, bazı ulemanın zayıf hadisleri kıyasa tercih etmeleri o rivayetin Hz. Peygamber'e nispet edilmesi dolayısıyladır.

Müfessirler kaleme aldıkları tefsirlerinde genel olarak zayıf hadislere, uydurma haberlere ve israiliyata oldukça fazla yer vermektedir. Özellikle rivayet tefsiri sahibi müfessirlerin sıhhat

değerlendirmesi yapmaksızın surelerin fazileti hakkında buldukları her malzemeyi kullandıkları görülmektedir. Muhaddisler de özellikle *fedâilu'l-kur'an*, *fedâilu's-suver*, *fedâilu'l-âyât* gibi konularda sahih rivayetlerin yanı sıra zayıf hadislere oldukça fazla başvurdukları görülmektedir.

Bu minvalde Neseff'nin *et-Teysîr fi't-tefsîr* adındaki eserinde sûrelerin faziletine dair kullandığı hadisler incelendiği takdirde zayıf hadislere oldukça fazla yer verdiği görülecektir. Zayıf hadislerle amel edilmez görüşünü benimseyen ulemanın yanı sıra bazı konularda zayıf hadislerle özellikle faziletler hususunda amel etmekte bir sakınca olmadığı kanaatinde olan Neseff gibi âlimlerin de söz konusu olması önemi haizdir. Nitekim Neseff'nin müfessir özelliğinin yanı sıra muhaddis olması, hadisleri daha titiz bir şekilde seçip kullanacağı intibası uyandırır da kendisinin diğer müfessirlerden farklı davranmadığı, zayıf hadisleri ve uydurma haberleri surelerin fazileti hususunda kullandığı gözlemlenmiştir. Bu bakımdan Neseff'nin müfessirlerin genel tavrını eserine yansıttığı görülmektedir. Pek çok alana vakıf olan bir âlimin özellikle faziletler hususunda zayıf hadislere başvurması, bu hadislerin konumu hakkında ılımlı bir yaklaşım sergilediği, zayıf hadislerin rivayete elverişli olduğunu ve amel edilebilir olduklarını kabul ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Zayıf hadis, Fatiha Suresi, Ömer en-Neseff, et-Teysîr

Giriş

Bu çalışmamızda Neseff'nin¹ *et-Teysîr fi't-tefsîr* isimli eserinde surelerin faziletine dair Fatiha Suresi özelinde kullanmış olduğu hadisler inceleme konusu edilecektir. Bu hadisler içerisinde zayıf hadis ve uydurma haberlerin olup olmadığı irdelenip, zayıf hadisle amel edilip edilmeyeceği hususunda ulemanın ne düşündüğü incelenecektir. Akabinde Neseff'nin mezkûr eserinde zayıf hadis kullanıp kullanmadığına değinilecektir. Neseff'nin zayıf hadisle amel konusuna bakışının nasıl olduğu hususunu açıklığa kavuşturmak önemli konulardan biridir. Kendisi de diğer müfessirler gibi zayıf hadisleri ve uydurma haberlere ne derece başvurduğunu tespitten sonra bu minvaldeki görüşlerini öğrenmek önemli olacaktır.

Muhaddisler, akaid ve ahkâm gibi konularda sahih ve hasen dışındaki hadisleri delil olarak kabul etmemelerine rağmen fazilet konularında bazı şartlar dahilinde zayıf hadislere yer verdiği bilinmektedir. Muhaddislerin aksine İslam hukukçularının bazı fıkhi durumlarda zayıf hadisi delil olarak kullandıkları vakidir.² İslam hukukçularının yanı sıra müfessirler de eserlerinde zayıf hadislere yer vermektedir. Özellikle bazı fıkhi konular başta olmak üzere surelerin fazileti, terğîb, terhîb vd. konularda bunların örneklerine rastlamak mümkündür. Zayıf hadislerin yanı sıra eserlerinde mevzu' hadislere yer veren müfessirler söz konusudur. Bilhassa İbn Ka'b'a nispet edilen surelerin faziletine dair hadislerin çoğunluğunun uydurma olduğu bilinmektedir. Sa'lebî (v.427), Vâhidî (v.468), Zemahşerî (v.538), Beydavî (v.685), Şevkânî (v.1250) gibi müfessirler bu tür uydurma hadisleri eserlerinde çokça zikretmişlerdir.³

¹ Tarihi Neseff'nin günümüze ulaşan en hacimli eseri et-Teysîr fi't-tefsîr adlı kitabıdır. Eserinde bin üç yüzden fazla hadis kullandığı görülen müfessirin, muhaddis yönünün de ön planda olduğu ifade edilebilir. Neseff genel olarak hafız, imam, fakih, muhaddis, edîb ve nahivci gibi pek çok sıfatla anılmaktadır. Her ne kadar hadis ilmine dair eserleri günümüze kadar gelmemiş olsa da diğer eserlerinde hadis metinleri başta olmak üzere hadis usulüne dair bilgiler vermesi hadisçi özelliğini bizlere göstermesi açısından önemlidir. Katib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esmâ'î'l-Kutub ve'l-Funûn* (Beyrut: Dâru İhyâ'î-Turâsî'l-Arabî, 1941), c. 1, s. 519.; Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseff el-Hanefî Ömer en-Neseff, *et-Teysîr fi't-Tefsîr*, thk. Ömer Faruk Korkmaz (İstanbul/Beyrut: Dârü'l-Lübâb, 2019); Ebu'l-Fidâ Zeynüddîn Kâsım İbn Kutlûboğa, *Tâcû't-Terâcim*, thk. Muhammed Hayr-Ramazan Yusuf (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1992), c. 2, s. 29.; Sem'ânî, Neseff hakkında övgü dolu sözler sarfetse de bazı zayıf yönlerine de değinmektedir. Abdülkerim b. Muhammed Sem'ânî, *el-Muntehab min Mu'cemi Şuyûh*, thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkadir (Riyad, 1996), c. 2, s.1179-1181.; Abdülkerim b. Muhammed Sem'ânî, *et-Tahbîr fi'l-Mu'cemi'l-Kebîr*, thk. Münire Naci Salim (Bağdad, 1975), c. 1, s. 527-528.

² Kadir Gürler, "Zayıf Hadisle Amel Edilip Edilmeyeceği Tartışmaları Arasında Bir Çözüm Yolu: Telakkî bi'l-kabûl", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 5.

³ Mahmûd Tahhân, *Teysîru Mustalahî'l-Hadîs* (Kuveyt: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.), 70-71.; İbnü's-Salâh, eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, çev. Abdullah Aydın (İstanbul: İfav, 2019), 98.

Surelerin faziletine dair literatüre baktığımız zaman öncelikle Buhârî (v.256), Tirmizî (v.279), Dârimî (v.255) meşhur eserlerinde ayrı bir kitap başlığı olarak ele almışlardır. Modern dönemde surelerin faziletine dair eser telif eden müellifler de söz konusudur. Modern dönemde ise Asma Afsaruddin⁴, Bayram Kanarya,⁵ Ayşe Esra Şahyar,⁶ Saffet Sancaklı, İsmail Karaçam, Yusuf Tavaslı, Selahattin Polat, Bekir Özüdoğru⁷ gibi müellifler bu alanda eserler telif etmişlerdir.⁸ Ebû Hafs Ömer en-Neseffî'nin de eserlerinde (*et-Teysîr* özelinde) özellikle surelerin fazileti hususunda zayıf hadislerle de başvurduğunu müşahade edilmektedir. Müfessir, fakih ve muhaddis gibi sıfatlar ile vasfedilen Neseffî'nin zayıf hadislerle yer vermesi iyi irdelenmesi gereken bir konudur. Onun belli şartlara bağlı kalıp kalmadığı tespitini yapamamakla beraber, muhaddislerin zayıf hadislerle karşı sergiledikleri tutumu benimsemediğini görmek mümkündür. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran yönüne bakılacak olursa, çok yönlü bir âlim olan Neseffî'nin zayıf hadis ve uydurma haberlere karşı tavrını ortaya koyma bakımından önem arz etmektedir. Nitekim akaid, fıkıh ve hadisçi özelliğiyle tefsirinde bu hadislerle yer vermesi irdelenmesi gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

Zayıf hadislerle amel hususunda ulemanın genel görüşlerini zikrettikten sonra zayıf hadisle amel hâkimî üzerinde durulacak, akabinde diğer surelerin faziletine dair rivayet edilmiş hadislerden birkaç örnek zikredildikten sonra Fatiha Sûresi özelinde Neseffî'nin *et-Teysîr*'inde kullandığı hadislerin sıhhat değerlendirmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme sonucu Neseffî mezkûr eserinde Fatiha Suresi fazileti hakkında zayıf hadis kullanıp kullanmadığı tespiti yapılacaktır. Neseffî'nin zayıf hadislerle surelerin fazileti hususunda amel etmesi kendi nezdinde bu hadisleri kullanmada bir sakıncanın olmadığını bir göstergesi olacaktır. Fatiha Sûresinin seçilmesindeki ana neden, bu sûrenin faziletine dair kullanılan hadislerin sayı bakımından diğer surelere nazaran sayı bakımından çok olmasından dolayıdır. Diğer surelerin faziletine dair ikişer üçer hadis söz konusuysen, Fatiha Sûresinde ise dokuz tane hadis bu suresinin faziletine dair zikredilmiştir.

1. Zayıf Hadisle Amel Meselesi

Bu kısımda zayıf hadisle amel konusunda âlimlerin görüşleri ve zayıf hadisle amel etmenin hükmü üzerinde durulacaktır. Zayıf hadisle amel meselesi ulema tarafından tarih boyunca tartışılan konulardan biri olmuştur. Zayıf hadisle amel noktasında farklı görüşler ileri sürülmüş, bu görüşleri şu üç başlık altında sınıflandırmak mümkündür.⁹ Birincisi, zayıf hadislerle asla amel edilmez diyenler.¹⁰ İkincisi, zayıf hadisle her konuda amel edilebilir diyenler.¹¹ Üçüncüsü ise sadece amellerin faziletleri konusunda bazı özel şartlar yerine getirildiği takdirde amel olunur diyenlerdir.¹²

⁴ Asma Afsaruddin, "The Fadail al Qur'ân Genre and Its Socio-Political Significance", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001), 95-106.

⁵ Bayram Kanarya, *Sure ve Ayetlerin Faziletleri -Hadis İlimi Bağlamında Bir İnceleme* (Ankara: Fecr, 2021); Bayram Kanarya, "Fâtiha Sûresi'nin Fazileti ile İlgili Rivayetlerin İsnâd Analizi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2016), 15-37.

⁶ Ayşe Esra Şahyar, "Zayıf Hadisle Fezâil Konusunda Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi", *Hadis Tedkikleri Dergisi*, (2003), 31-49.

⁷ Özüdoğru, Bekir, *Hadis Anlam ve Amel*, Marmara Ü. İlahiyat Fak. Vakfı, İstanbul, 2021.

⁸ Zikredilen müelliflerin teliflerine bakıldığında gerek zayıf hadisle amel konusunda gerekse faziletler hususunda çalışmaları göze çarpmaktadır.

⁹ Şeref Kudât, *Yeni Bir Yöntemle Hadis İlimleri ve Usûlü*, çev. Halil İbrahim Doğan (İstanbul: Ensar Yay., 2020), 197.

¹⁰ Hiçbir zayıf hadisle amel edilmez diyenler arasında: Yahya b. Main, Ebu Şame, Ebu Bekr b. el-Arabî, İbn Hazm vd. bkz: Sancaklı, Saffet *Sünneti Doğru Anlamak* (İstanbul: Rağbet, 2017), 292.

¹¹ Tüm konularda zayıf hadisle amel edilebilir diyenler arasında: Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud es-Sicistani vd. bkz: Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, 294.

¹² Suyutî, İmam Suyutî, sıralanan son iki şartın İbn Abdisselam ile talebesi olan İbn Dakîk'e ait olduğunu ifade etmiştir. Celaleddîn Suyutî, *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebu Kuteybe Nazar Muhammed Fâryâbî (Daru Tîbe, ts.), 2/1/351.; Üçüncü görüş hususunda İbn Hacer'in ortaya koyduğu şartları şu şekilde sıralamak mümkündür: Yalancı birinin tek başına hadisi rivayet etmiş olması gibi bir zayıflık barındırmamalıdır. Kendisiyle amel edilen aslı ve umumî bir hükmün kapsamına girmelidir. Amel edilirken ilgili hadisin sabit olduğuna inanılmamalı, bilakis ihtiyaten kendisiyle amel edildiği şeklinde sıralamak mümkündür. Bkz: Şemseddîn es-Şehâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürrer fî tercemeti Şeyhü'l-İslâm İbn Hacer*, thk. İbrahim Bâcis Abdülmeccid (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999), 1/c. 2, s. 954.

İbnü'l Mübarek (v.181), İbn Mehdî (v.198) ve İmam Ahmed'e (v.241)¹³ nispet edilen görüşe göre ahkâm konusunda sahih hadis bulunmadığı takdirde zayıf hadisle amel olunur.¹⁴ Bağdâdî (v.463),¹⁵ terğîb-terhîb,¹⁶ kıssa ve fazilet gibi ahkâm ve akaid dışındaki konularda mevzu' olmayan haberlerin, zayıf olduklarına işaret edilmeksizin rivayeti ancak güvenilir râvilerce nakledilmeleri şartıyla caiz olduğunu söylemiştir.¹⁷ Nevevî (v.676), hadis ulemasının, fakihlerin ve başkalarının fazilet, terğîb ve terhîb gibi mevzularda zayıf hadislerle (mevzu' olmaması şartıyla) amel edilmesinin müstehab olduğunu;¹⁸ ancak helal ve haram,¹⁹ nikâh ve talak, alışveriş vb. ahkâm konularında ise yalnızca sahih ve hasen hadislerle²⁰ amel edilebileceğini ifade etmiştir.²¹

Yahyâ b. Maîn (v.233) ve Müslim (v.261),²² gibi âlimlerce zayıf hadislerle hiçbir şekilde amel edilmeyeceği görüşü benimsenmiştir. Muasır isimlerden Subhi Salih ise fezâil²³ konusunda dahil amel edilmeyeceğini; çünkü zayıf hadislerin zan ifade ettiğini belirtmiştir. Amellerin fazileti hususunda zayıf hadisle amel hususunda ileri sürülen şartların yetersiz olduğunu ve fezâilin de dinin esaslarından olduğunu söylemiştir. "Amellerin faziletleri konusunda zayıf hadisle amel etmek caizdir" sözünü herkesin diline dolayıp söyleyegeldiklerini ifade eden Subhi Salih, bu ifadeyle hadis rivayetinde müsamahakâr bir tavır takındıkları ve kendilerince sahih olmayan bütün hadisleri bu gruba katarak böylece sabit bir esasa dayanmadan birçok prensibi dine ilave ededurdıklarını ifade etmektedir.²⁴ Subhi Salih, zayıf hadisle amel ile alakalı ileri sürülen şartlara rağmen zayıf hadisleri kabul edemediğini,²⁵ nitekim ahkâm ve fezâil konusunda yeterince sahih ve hasen hadisin var olduğunu, bu şartlar çerçevesinde zayıf hadislerin sabit olduğuna bir türlü inanmadığını söylemiştir. Hasılıkelam zayıf hadisler hakkında şüpheden beri olamadıklarını, dinde yakînî olmayan şeylerin bir değeri olmadığını da eklemiştir.²⁶

Fezâili a'mal hususunda zayıf hadis rivayeti bir hükmün ispatı anlamına gelmez. Zayıf hadisle rivayeti kabul eden ulemadan bir kısmı, bu hadislerle ancak, muteber şer'î delillerle doğruluğu sabit

¹³ Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'âş es-Sicistânî *es-Sünen* thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009), Mukaddime, 47.

¹⁴ Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif Zebîdî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, çev. Ahmed Naim - Kamil Miras (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), c. 1, s. 307.

¹⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi İlmî'r-rivâye* (Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 133-134.

¹⁶ Terğîb ve Terhîb konusunda yazılan eserler ve ihtiva ettiği hasaisi hakkında bkz: Polat, Selahattin vd., *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu* (İstanbul: İfav, 2011), 68-69.

¹⁷ Bağdâdî, *el-Kifâye fi İlmî'r-rivâye*, 133.

¹⁸ İbn Mulakkın, Muhaddis ve fukaha'dan bazı âlimler, terğîb/terhîb ve faziletler konusunda rivayetin caiz olabilmesini tek bir şarta bağlamışlardır, o da rivayetin mevzu' olmaması şartıdır. Ahkâm, helal haram, alışveriş, nikâh, talak ve diğer konularda zayıf hadisle amelin doğru olmadığını, sahih ve hasen hadisle amel edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şafî İbn Mulakkın, *el-Bedrü'l-Münîr fi Tahrîci'l-Ehâdîs ve'l-Âsâri'l-Vâkiati fi Şerhi'l-Kebîr*, thk. Mustafa Ebu'l-Gayt- Abdullah b. Süleyman- Yasir b. Kemal (Riyad: Dâru'l-Hicre, 2004), c. 2, s.281. c.4, 204.

¹⁹ İbn Mulakkın, Ahkâm konusunda sahih ve hasen dışında başka bir hadis çeşidiyle amel caiz değildir. Zayıfla amel ancak ahkâm ve akaid konuları dışında amellerin faziletleri, mev'izeler gibi konularda caiz olur. Bkz. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şafî İbn Mulakkın, *et-Tavdîhu li-Şerhi'l-Câmi's-Sahîh* (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2008), c. 2, s.67.

²⁰ Zayıf addedilen hadislerin aynı derecede zayıf olmadığı herkesin malumudur. Bazı hadislerin zayıflığının şahid ve mütabaatla giderilerek hasen hadis seviyesine çıktığı görülmektedir. Muhammed Avvâme, *Hükmü'l-Ameli bi'l-Hadisi'd-Dâif* (Suud: Dâru'l-Minhâc li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2017), 15.

²¹ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Fetâvâ'n-Nevevî* (Beyrut: y.y., 1417/1996), 266-267.

²² Müslim, Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *el-Câmi'u's-Sahîh* ed. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsi'l-'Arabî, 1991), Mukaddime, 6.

²³ Fezâil hususunda yazılan hadis eserleri hakkında bkz. Polat vd., *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*, 72-75.

²⁴ Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, 168-169.

²⁵ Kırbasoğlu, zayıf hadisler içerisinde hayli uydurma hadis de bulunmaktadır. Bu yüzden uydurma hadis, zayıf zannedilerek, tatbikat mevkiine konulabilmiştir. İbn Hacer gibi ulema, en azından teorik olarak bunun mutlak olmadığını ve zayıf hadisin kullanılmasının bazı şartlara bağlı olduğunu belirtmiştir ki isabetli bir karar olmuştur. Aslında en doğru olan da bu şartlar dâhilinde de olsa zayıf hadislerle ne fezail, ne de terğîb-terhîb alanında, ne de ahkâm konularında başvurmaktır. M.Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Otto, 2019), 133-134.

²⁶ Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, 170.

olan sahih ameli işlemeye teşvik etme²⁷ veya şer'î delillerle kötülüğü sabit olan kötü amelleri de yasaklamayı kastetmişlerdir. Aksi halde zayıf hadis ile bir işin müspet yahut menfi olduğunu ispat etmeyi amaç edinmemişlerdir. Genel olarak insanların çoğunluğu ve buna bazı hadisçiler de dâhil olmak üzere zayıf hadisin bu şartlarda rivayetine cevaz verilmesi ile onunla bir amelin ispatı arasındaki farkı gözetmemişlerdir.²⁸

Bu görüşlerden sonra şu çıkarımda bulunulabilir; zayıf hadisle amel edilmeyeceğini ifade edenlerin ortaya koyduğu görüş, zayıf bir görüştür. Mutlak anlamda zayıf hadisle amel edilebilirliğini caiz gören kişilerin görüşü de aynı minvalde değerlendirilmelidir. En mutedili ise belli şartlara bağlı olarak amel edilmesini ifade edenlerin görüşüdür.²⁹ Bu bilgilerden hareketle âlimlerin zayıf hadisle amel noktasında farklı görüşler serdettikleri müşahede edilmektedir. Zayıf hadisle amel edilmesinde sakınca olmadığını ve mübah olduğunu beyan eden âlimler olduğu gibi amel edilmemesi gerektiğini ifade edenler de söz konusudur. Zayıf hadisle amel hususunda her iki tarafın da kendilerince haklı yönleri söz konusudur. Bir tarafta fazilet konusu dahi olsa zayıf hadise başvurulmaması gerektiğini ifade edenler, diğer tarafta ise faziletler başta olmak üzere gerektiğinde fıkhî konularda dahi zayıf hadisle amel edilebilir görüşünü benimseyenlerin olduğu görülmektedir. Müfessirlerin genel tavrına bakıldığında ise özellikle faziletler noktasında sahih/zayıf ayrımı yapmaksızın her türlü malzemeyi kullandıkları bilinen bir durumdur. Bu bakımdan Neseffî'nin diğer müfessirlerden farklı bir yönü olup olmadığı tespiti için zikrettiği hadislerden hareketle çıkarımda bulunulacaktır.

2. *et-Teysîr'de Surelerin Faziletine Dair Hadisler*

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Neseffî'nin *et-Teysîr'de* yer verdiği surelerin faziletine dair hadislere örnekler verilip akabinde bu hadislere dair yapılan sıhhat değerlendirmeleri verilecektir. Aşağıda zikredilmiş olan örnekler karışık bir şekilde seçilmiştir.

1. Hz. Nebî (s.a.s) şöyle buyurmaktadır: “*Kur'an'ın zirvesi, Bakara Suresidir*”³⁰

Neseffî'nin Bakara Suresinin faziletine dair zikrettiği bu hadis, Tirmizî, Dârimî, Taberânî gibi âlimler eserlerinde zikretmiştir. Bu hadis hakkında Tirmizî, *hadîsun garîbun* ifadelerini kullanmıştır. Tirmizî, bu hadîsin sadece Hakîm b. Cubeyr tarikiyle geleninin bilindiğini ifade etmiştir.³¹

2. Hz. Peygamber'den (s.a.s) şöyle nakledilmiştir: “*Âl-i İmran Suresini her kim okursa, tek tek her ayet için cehennem köprüsünde ona eman (güven) verilir*”³²

Âl-i İmran Suresinin faziletine dair Neseffî'nin, eserinde zikrettiği bu hadis incelendiği vakit muteber kaynaklarda yer almayıp mevzuat eserlerinde yer edindiği müşahede edilmektedir. Sıhhat değerlendirmesi yapılmaksızın uydurma haberleri derleyen eserlerde yer alması, bu hadisin mevzu' olduğunu bizlere göstermektedir.

²⁷ Görmez, Terğîb ve terhîb noktasında nakledilen hadisleri iyi irdelemek lazım, bunlar insanları iyiliğe ve güzel işlere teşvik eden terğîb, kötülük ve çirkinlikten uzaklaştıran terhîb gayesiyle söylenmiştir. Bu amacı anlamadan hadislerin hüküm bildiren ahkâm hadisleri olarak algılanması pek çok hatayı da beraberinde getirmiştir. Bkz. Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu* (Ankara: Otto, 2020), 309-312.

²⁸ Taceddîn Subkî, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ* (Kahire: Daru'l-Hicr, 1413), c. 2, s. 16.; Yusuf Karadavi, *Sünneti Anlamada Yöntem* (İstanbul: Nida, 2009), 189.

²⁹ Leknevî, Ebu'l-Hasenat Muhammed Abudhıy Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fadıla li'l-esileti'l-aşerati'l-kâmile* (Halep, 1964), 58.

³⁰ Ömer en-Neseffî, *Teysîr*, c. 1, s. 188.; Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ Tirmizî Ebû İsâ, *es-Sünen*, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslam, 1998), Fezâilü'l-Kur'ân, 2.; Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *es-Sünen*, ed. Huseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî (Suud: Dâru'l-Muğnî, 1412), 4/Fezâilü'l-Kur'ân, 13.; Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî bin Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), c. 6, s. 163, no: 5864.

³¹ Bkz: Tirmizî, Fezailü'l-Kur'an, 2.

³² Ömer en-Neseffî, *Teysîr*, c. 4, s. 410.; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, ed. 'Abdurrahmân Muhammed 'Osmân (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966), c. 1, s. 239.

3. Ubey b. Ka'b Allah Rasûlünden şu şekilde nakletmiştir: *"Nisa Suresini kim okursa, mirasına varis kişilere sadaka vermiş, bir köleyi alıp özgürleştirmiş gibi sevap alır; Allah onu şirkten beri tutar. Allah'ın dilemesiyle, affettiği kullardan olur."*³³

Nisa Suresinin fazileti hususunda naklettiği bu hadisin, mevzu haberleri toplayan eserlerde yer aldığı görülmektedir. Neseff'nin *et-Teysir*'ini tahkik eden Mahir Edib Habbuş, hadisin isnadının gerçekten zayıf olduğunu, Selam b. Salîm el-Medâinî'nin metruk, Hârûn b. Kesîr'in ise meçhul olduğunu belirtmektedir.³⁴

4. Ubey b. Ka'b'ın Hz. Rasûl'den rivayet ettiğine göre: *"Kim Rahman Suresini okursa, Allah onun zaaflarına merhamet eder ve o kimse Allah'ın ona vermiş olduğu bütün nimetin şükrünü yerine getirmiş olur."*³⁵

Rahman Suresinin fazileti hakkında Neseff'nin naklettiği bu hadisi yapılan araştırma sonucu hadis kaynaklarında bulamadığımız gibi mevzuât eserlerinde de bulamadık. Vâhidî'nin tefsirinde yer alan bu hadisin sıhhati hususunda bir malumata rastlanılmadı.³⁶

5. Ubey b. Ka'b'ın Allah Rasûlünden rivayet ettiğine göre: *"Kim Felak ve Nas surelerini okursa, Cenab-ı Hakk'ın rasullerine ve nebilerine indirdiği bütün kitapları okumuş gibi kendisine sevap verilir."*³⁷

Felak ve Nas surelerinin faziletine dair aşağıda zikredilen hadis için Münâvi, mevzu olduğu hükmünü verir. Sa'lebî, İbn Merdeveyh ve Vâhidî'nin eserlerinde Ubey b. Ka'b isnadıyla zikredilen bu hadisin tüm tariklerinin mevzu olduğunu nakleder.³⁸

6. Ukbe b. Âmir'in Hz. Peygamber'den naklettiğine göre: *"Bana benzerleri indirilmemiş olan iki sûre (Felak-Nas) nazil oldu: Sen Allah'a bunlardan daha sevimli ve hoşnut edici iki sûre okuyamazsın."*³⁹

Zikredilen bu hadise Müslim'in *Sahîh'inde* rastlamaktayız. Müslim şarihi Nevevî bu hadisin sıhhati hususunda sahih ibaresini kullanmaktadır. Muavizeteyn hususunda bu şekilde zikredilen hadislerin çoğunun sahih olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁰

7. Ubey b. Ka'b, Hz. Peygamber'den şöyle nakletmiştir: *"Maide Suresini okuyana, şuan dünyada nefes alan her bir Yahudi ve Hıristiyan sayısı kadar on iyilik verilir, on tane kötülük ondan silinir ve onun on derecesi yükseltilir."*⁴¹

Neseff'nin aşağıda zikrettiği hadis uydurma hadisleri cem eden İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzuât* adlı eserinde yer almaktadır. Muteber kaynaklarda rastlayamadığımız bu hadisin, mevzu haberleri toplayan eserlerde yer alması onun uydurma haber olduğunu göstermektedir.

8. Ubey b. Ka'b, Hz. Rasûl'den şöyle nakletti: *"Yunus Suresini her kim okursa ona Yunus'u yalanlayan, onu tasdik eden ve Firavun ile birlikte boğulanların sayısı kadar on sevap verilir."*⁴²

Zikredilen bu hadis hakkında yapılan incelemeler sonucu gerek metin gerekse isnadı hususunda herhangi bir yorum ve değerlendirmeye rastlamadık.

³³ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 4, s. 416.; Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nisâbü'rî el-Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, ed. Heyet (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), c. 2, s. 3.; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, c. 1, s. 239.

³⁴ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 4, s. 416.

³⁵ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 14, s. 175.; Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, c. 4, s. 217.; Yahyâ b. el-Huseyn b. İsmail el-Curcânî Yahyâ b. el-Huseyn eş-Şecerî, *Tertîbu'l-'Emâli'l-Hamîsiyye*, ed. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422), c. 2, s. 126.

³⁶ Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, c. 4, s. 217.

³⁷ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 15, s. 543.; Yahyâ b. el-Huseyn eş-Şecerî, *Tertîbu'l-'Emâli'l-Hamîsiyye*, c. 1, s. 128.; Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, c. 4, s. 572.

³⁸ Zeynuddîn Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-'Ârifîn el-Haddâdî el-Munâvî, *el-Fethu's-Semâvî bi Tahrîci Ehâdîsi'l-Kâdî el-Beydâvî*, thk. Aḥmed Muctebâ (Riyad: Dâru'l-'Âşîme, ts.), c. 3, s. 1142.

³⁹ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 15, s. 553.; Muslim, *Salatü'l-Misâfirîn*, 814.

⁴⁰ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim* (Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâşî'l-'Arabî, 1392/1972), c. 6, s. 96.

⁴¹ Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 5, s. 284.; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, s. 239.

⁴² Ömer en-Neseffî, *Teysir*, c. 8, s. 7.; Yahyâ b. el-Huseyn eş-Şecerî, *Tertîbu'l-'Emâli'l-Hamîsiyye*, c. 2, s. 123-130.

Neseff'nin surelerin faziletine dair zikrettiği hadisler incelendiğinde genel itibariyle zayıf hadislerden oluştuğu içlerinde sahih ve hasen denebilecek az sayıda hadislerin de bulunduğu görülmektedir. Fakat müfessirlerin genelinde olduğu gibi Neseff de eserinde surelerin fazileti hakkında zayıf hadisleri daha çok kullandığı müşahede edilmektedir.

3. Neseff'nin Fatiha Suresinin Faziletine Dair Zikrettiği Hadisler

Burada Neseff'nin Fatiha Suresinin fazileti hususunda naklettiği hadisler, hadislerin tahriri ve sıhhat değerlendirilmeleri üzerinde durulacaktır. Eserinde Fatiha Suresinin faziletine dair zikrettiği hadisleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Ebû Hüreyre'den haber verildiğine göre Hz. Rasûl'ün *"Allâh teâlâ şöyle buyurdu"* dediği nakledilmiştir: 'Namazı kendim ve kulumun arasında iki kısma ayırdım.⁴³ Kul, *'hamd, rabbü'l-alemîn olan Allah'a mahsustur'* dediğinde Allah 'Kulum hamd etti bana' der. Kul, *'O Allah ki rahman ve rahîm'dir'* dediğinde Allah 'Kulum beni methetti' der. Kul *'O Allah ki hesap gününün malikidir'* dediğinde Allah 'Kulum benim şanıma övdü' der. Kul *'Ey rabbim sadece sana kulluk eder ve sadece senden yardım isteriz'* dediğinde Allah 'Bu benle kulum arasında iki kısımdır' der. Kul, *'Bizi dosdoğru yola ilet- nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğramış ve dalalete uğramış kimselerin yoluna değil'* dediğinde, Allah 'Bu kulum içindir ve kulum ne dilerse o ona verilecektir" der.⁴⁴

Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir. Şu'be-İsmâil b. Ca'fer- Alâ b. Abdirrahman-Babası-Ebû Hüreyre-Peygamber'den (s.a.s) bu hadise benzer hadis naklettiler. İbn Cureyc-Mâlik b. Enes-Alâ b. Abdirrahman- Ebu's-Salt, Mevlâ Hişâm b. Zühre- Ebu Hüreyre- Hz. Rasûl'den (s.a.s) bu hadise benzer hadis naklettiler.⁴⁵ Mübârekfûrî, Tirmizî şerhinde bu hadis hakkında hasen-garîb ifadelerini kullanmaktadır.⁴⁶ Şuayb Arnavud, İbn Mâce'nin *Sünen* tahkikinde bu hadisin isnadı hakkında *isnadı sahih*'tir ifadesini kullanmaktadır.⁴⁷ Sahih ve hasen tabirlerini kullananların aksine *senedi zayıf*'tir ifadesini kullanan âlimler de vardır. Onlardan biri Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inin muhakkiki Sa'd b. Abdillâh b. Abdilaziz'dir. Saîd b. Mansûr'un eserinde hadisi şu senedle zikrettiği görülmektedir: Saîd-Abdullah b. Ca'fer b. Alâ b. Abdirrahmân b. Ya'kub-Babası- Ebû Hüreyre- Hz. Peygamber.⁴⁸ Dârekutnî'nin, *Sünen*'inde bu hadisin başka bir tariki söz konudur. Ebû Bekir el-Azrak Yûsuf b. Ya'kûb b. İshâk b. Buhlûl- Dedesinden- Babasından- İbn Sem'ân- Alâ b. Abdirrahmân- Babasından- Ebû Hüreyre- Hz. Peygamber'den şeklindeki senet zincirindeki İbn Sem'ân'ın, Abdullâh İbn Ziyâd İbn Sem'ân olduğu ve *metrûku'l-hadîs* olarak cerh-tadil eserlerinde yer aldığı bilgisini vermektedir. Bu hadisi güvenilir kimseler Alâ b. Abdirrahman'dan naklettiler. Mâlik b. Enes, İbn Cureyc, Ravh b. Kâsım, İbn Uyeyne, İbn Aclân, Hasan b. Hurr, Ebû Uveys gibi muhaddisler isnadı farklı

⁴³ Neseff'nin eserinde en çok başvurmuş olduğu alimlerden olan Kuşeyri'den Fatiha suresine dair hadislerden sadece bu hadis zikredilmektedir. 'Abdülkerîm b. Hevâzin b. 'Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî (b.y.: el-Hey'etu'l-Mişriyyeti'l-'Amme li'l-Kuttâb, 2000), c. 1, s. 43.; Aynı hadis Maturidi'de de zikredildiği görülmektedir. Bu hadis dışında benzer başka bir hadise rastlanılamamıştır. Bkz: Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkanî Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, çev. Fadil Aydoğan (İstanbul: Ensar Yay., 2017), c. 1, s. 30.

⁴⁴ Ömer en-Neseff, *Teyzir*, c. 1, s. 73.; Muslim, Salat, 395.; Süleymân b. Es'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî Ebû Dâvud, *es-Sünen* thk. Şuayb Arnavud (Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009), Salat, 135.; Muhammed b. İsa b. Sevre b. Mûsâ Tirmizî Ebû İsa, *es-Sünen*, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslam, 1998), Tefsir, 2.; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-Maţbû'âti'l-İslâmiyye, 1406), İftitah, 23.; Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavud (y.y: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), a.yer Edeb, 52.

⁴⁵ Tirmizî, Tefsir, 2.

⁴⁶ Muhammed Abdurrahman el-Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi câmi'it'-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1990), c. 8, s. 233.

⁴⁷ İbn Mâce, Edeb, 52.

⁴⁸ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, thk. Sa'd b. Abdillâh b. Abdilaziz (Riyad: Dâru'l-Usaymî, 1414), c. 2, s. 506.

fakat metni aynı olacak şekilde nakletmişlerdir. Onların zikrettiği hadis İbn Sem'ân'ın naklettiğinden daha doğrudur.⁴⁹

2. Ebû Meysere diyor ki: Allah Rasulü (s.a.s) تنها yerlere gidince birinin O'na "Ey Muhammed" diye seslendiğini duyuyordu. Sesi duyunca da koşmaya başlıyordu. Varaka b. Nevfel O'na: Sözü duyduğunda sana ne dediğini duyuncaya kadar bekle" dedi. Ne zaman ki تنها yere varınca 'Ya Muhammed' sesini işitti. Hz. Peygamber: 'Buyur' dedi. Şahitlik ederim ki Allah dışında başka bir ilah yoktur; Muhammed Allah'ın kulu ve rasûlüdür, de', dedi! Sonra dedi ki: "Hamd, rabbü'l-alemîn Allah içindir, O, rahman (dünyada tüm insanlara karşı) ve rahimdir (ahirette sadece müminlere karşı), din gününün malikidir" de ta ki Fatiha Suresini bitirene kadar.⁵⁰

Vâhidî, yukarıda zikredilen rivayetin Hz. Alî'ye ait olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ İbn Hacer, hadisin mürsel, ricâlinin ise güvenilir yani sika olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun Hira Mağarası olayından sonra belki de fetretü'l-vahy döneminden sonra gerçekleştiği ihtimal dâhilindedir. Allah daha iyi bilir.⁵²

3. Hz. Rasûl (s.a.s) Ubey b. Ka'b'a seslendi: "Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da bir benzerini indirmedeği sureyi öğrenmeden mescid'den çıkmanı istemiyorum" dedi. Ubey dedi ki: Bunu duyunca onu öğrenmek için adımlarımı yavaşlattım: "Ya Rasulallah, vadettiğin sureyi bana öğret" dedim. Rasulallah: *Namaz kılmaya başlayınca neyi okuyorsun?* buyurdu. Ben de: *Elhamdülillahirabbilalemîn...*" diye başlayıp Fatiha'yı bitirene kadar okudum. Fatiha'yı bitirince Rasulallah: "İşte bu o sure, seb'ü'l-mesâni ve bana verilen azîm Kur'an'dır."⁵³

Bu hadisin sıhhati hususunda İbn Kesîr, hadiste geçen Ebû Saîd'in Ebû Saîd el-Muallâ olmadığını belirtmiştir nitekim İbn Muallâ sahâbi ve ensardan iken burada geçen kişi tabîinden ve Huzâa'nın mevasıdır. Bu hadis muttasıl sahihtir. Zahiren bakıldığında Ebu Saîd bu hadisi Ubey b. Ka'b'dan işitmemiş ise munkatî'dir. Şayet işitmişse Müslim'in şartlarına uygundur. Allahu a'lem.⁵⁴ Hâkim'e göre bu hadis Müslim'in ortaya koyduğu şartlara göre sahihtir.⁵⁵

4. Hz. Peygamber (s.a.s): "Fatiha Suresinde 70 şifa vardır" buyurdu.⁵⁶

Hadisin kaynağına ulaşılamadı, Fatiha Suresinin şifa verdiğine dair rivayetler mevcutken, bu lafızla herhangi bir tarik bulunamadı. Bu sebeple hadisin dair sıhhatine dair herhangi bir değerlendirme tespit edilememiştir.

5. Ebu Saîd el-Hudrî: Nebi (s.a.s)'in: "Fatihâtü'l-kitab her zehrin şifasıdır"⁵⁷ bir rivayette de: "Ölüm hariç tüm dertlere şifadır" dediğini nakletti.⁵⁸

Dârimî muhakkiki Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, *ölüm haricinde tüm dertlere şifadır* hadisi için isnadındaki ravilerin güvenilir fakat hadisin mürsel olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹ Beyhâkî'de geçen

⁴⁹ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sunen* (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1424), c. 2, s. 85.

⁵⁰ Ömer en-Neseî, *Teyisîr*, c. 1, s. 74.; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, thk. Muhammed Avâme (Beyrut: Dâru'l-Kible, 2006), c. 20, s. 233.; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, ed. Dr. Abdulalî Abdulhamid (Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), c. 14, s. 292, no: 37710.

⁵¹ Vâhidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nisâbü'rî el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, thk. 'İşâm b. 'Abdilmuhsin el-Hümejdân (b.y.: y.y., 1412), s. 19.

⁵² İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb*, ed. 'Abdülhakîm Muhammed el-Enîs (b.y.: Dâru İbni'l-Cevzî, ts.), c. 1, s. 224.

⁵³ Ömer en-Neseî, *Teyisîr*, c. 1, s. 83.; Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahih* (Dimeşk: Dâru Tavku'n-Necât, 1422), Tefsir, 1.; Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fu'âd 'Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâs el-Arabî, 1406), Salat, 37.; Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbü'rî Hâkim, *el-Müstedrek âle's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411), c. 1, s. 744.

⁵⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1999), c. 1, s. 104.

⁵⁵ Hâkim, *Müstedrek*, c. 1, s. 744.

⁵⁶ Ömer en-Neseî, *Teyisîr*, c. 1, s. 86.

⁵⁷ Ömer en-Neseî, *Teyisîr*, c. 1, s. 86.; Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, c. 4, s. 42, no: 2153.; Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Za'ife ve'l-Mevzû'a ve Eseru'he's-Seyyî'ü fî'l-Ümme* (Riyad: Daru'l-Meârif, 1992), c. 9, s. 341.

⁵⁸ Ömer en-Neseî, *Teyisîr*, c. 1, s. 86.; Dârimî, 4/Fezâilü'l-Kur'ân, 12.

⁵⁹ Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân, 12.

hadiste ise *ölüm hariç* cümlesi mevcut değildir. Beyhakî, hadisin munkatı olduğunu belirttiikten sonra bir önceki hadisin şahidi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

6. Hz. Peygamber'in (s.a.s), eli kesilmiş birine Fatiha okuduğu ve elinin iyileştiğine dair zikredilen bir hadisin olduğu ve bu hadisin meşhur olduğuna dair bilgi vermektedir.⁶¹

Bu hadisin sıhhat değerlendirmesine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmadı. Mevzuat eserlerinde de yaptığımız tarama sonucunda bir bilgiye ulaşılamadı.

7. Sahabeden bir grubun bir delinin üzerine Fatiha Suresini okuduktan sonra o kişinin iyileşmesine dair bir hadisi rivayet edilmekte ve o hasta olan kişinin kavmi, sureyi okuyan şahsa çok sayıda koyun hediye ettiği bilinmektedir.⁶²

Ubeydullah b. Muâz, Babasından, o da Şu'be'den, Şu'be de Abdullah b. Ebi's-Sefer'den, İbn Ebi's-Sefer de Şa'bî'den, Şa'bi de Hârice b. es-Salt'tan, Harice b. es-Salt'ın da amcasından naklettiğine göre, hasta bir kişiye Fatiha Suresinin okunduğu, okunan kişinin şifa bulduğu, bunun karşılığında hasta yakınlarının iyileşmeye sebep olan kişiye hediyeler verdiği, bu durum Allah Rasulüne haber verildiğinde: *"-Ye, ömrüme and olsun ki, kimileri bâtil bir rukye ile yerken, sen hak olan bir rukye ile yedin."* buyurmuştur.⁶³

İbn Ebî Hâtim bu hadisin Şu'be tarafından Abdullah b. Ebî's-Sefer- Şa'bî, Hârice b. Salt- Amcası- Enes isnadıyla rivayet edildiğini aynı şekilde İsmâil b. Mucâlid'in Şa'bî- Câbir b. Abdillâh-Peygamber'den aynı metinle naklettiğini belirtmiştir. Ebû Zur'a, İbn Ebî's-Sefer'in ve Zekeriyâ'nın hadisinin en sahih olan olduğunu ifade etmiştir. Ebû Zur'a'ya Harice'den nakledilen hadis için de en sahih olarak isimlendirilir mi şeklinde sorulduğunda, hayır cevabını vermiştir.⁶⁴

8. Hz. Peygamber (s.a.s): *"Şayet Fatiha sûresi, Tevrâta olsaydı, Mûsâ Aleyhisselâm'ın kavmi Yahûdileşmezdi; şayet İncil'de olmuş olsaydı, İsâ Aleyhisselâm'ın kavmi Hıristiyanlaşmazdı; eğer Zebur'da olmuş olsaydı, Davud Aleyhisselâm'ın kavmi mesh olmazdı. Şayet bir Müslüman, Fatiha sûresini okursa, Cenâb-ı Allah, ona Kur'ân-ı Kerim'in tamamını okumuş, kadın ve erkek bütün müminlere tasaddukta bulunmuş gibi sevap verir"*⁶⁵buyurdu.

Yaptığımız araştırma sonucu bu hadise Neseî'nin mezkûr eserinde ve İsmail Hakkî'nin telifi olan *Rûhu'l-Beyân* adlı eserinde ulaşılabildi. Sıhhati konusunda ise bir malumat elde edilemedi.

Fatiha özelinde nakledilen hadisler içerisinde ikinci ve beşinci hadis mürsel olarak nitelendirilmiştir. Beşinci hadisin ikinci kısmı hakkında munkatı' olduğuna dair bilgi verilmektedir. Birinci ve yedinci hadis hasen olarak vafedilmiştir. Üçüncü hadisin ise sahih olduğu ifade edilmiştir. Üç hadisin ise kaynağına ulaşılamadığından sıhhat değerlendirmesi hakkında bilgi elde edilememiştir. Bu bilgilerden hareketle Neseî'nin Fatihâ Suresi özelinde zayıf hadislerle yer verdiği görülmektedir. Surelerin faziletleri konusunda zayıf hadislerle amel etmede bir sakınca görmediğini, kullandığı hadislerden hareketle gözlemlenmektedir.

⁶⁰ Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, c. 4, s. 43.

⁶¹ Ömer en-Neseî, *Teysîr*, c. 1, s. 86.

⁶² Ömer en-Neseî, *Teysîr*, c. 1, s. 87.

⁶³ Ebû Dâvud, *Buyû'*, 38. Tıb, 19.; Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, ed. Şuayb Arnavud (y.y. Müessesetü'r-Risâle, 1999), c. 36, s. 155, no: 21835; 156, no: 21836.; Ebû Dâvud Suleymân b. Dâvud el-Basrî et-Tayâlisî, *el-Musned*, ed. Muhammed b. 'Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1419), c. 2, s. 701, no: 1459. İlgili hadisin farklı eserlerde farklı şekillerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Ebu Davud'un *Süneni*'nde ve Tayâlisî'nin *Müsned*'inde yukarıdaki şekliyle nakledilirken; İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebir*'inde *"Onu Allah'ın ismiyle ye!"* cümlesi söz konusudur. İbn Hibban'ın *Sahih*'inde ise *"Onu al..."* şeklinde bir ifadeyle nakledildiği görülmektedir.

⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, Bkz: Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Kitabu'l-İlel*, thk. Sa'd b. 'Abdullâh el-Hamîd ve Hâlid b. 'Abdurrahman el-Cerîsî (b.y.: Metâbi'u'l-Hamîdî, 1427), c. 6, s. 508.

⁶⁵ Ömer en-Neseî, *Teysîr*, c. 1, s. 87-88.; İsmail Hakkî Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Dâru'l-Fikr: Beyrut, ts.), c. 1, s. 26.; Hadisin son kısmı bu kaynakta geçerken, ilk kısmı yer almamaktadır. Herhangi bir müslüman Fatihâ suresini okursa, kısmından sona kadarki kısım yer almaktadır. Şireveyh b. Şehridâr b. Şireveyh b. Fenâhserû .Ebû Şucâ' ed-Deylemî el-Hemezanî ed-Deylemî, *el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb*, ed. es-Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406), c. 5, s. 412.

Sonuç

Zayıf hadisle amel hususu tarihi süreç içerisinde âlimler arasında önemli bir yer işgal etmiştir. Zayıf hadislerle özellikle amellerin fazileti hususunda amel edilebilirliğini savunan pek çok âlimin görüşleri söz konusudur. İbnü'l-Mübârek (v.181), İmam Ahmed (v.241), Nevevî (v.676), Sehâvî (v.902) gibi ulema eserlerinde zayıf hadislerle amel edilebileceğini, bu konuda müsamahakâr davranılması gerektiğini değişik vesilelerle belirtmişlerdir. İbn Hacer gibi kimi ulemâ faziletler konusu dahi olsa zayıf hadisle amel edilebilmesi için ilgili rivayetlerin birtakım şartlar taşıması gerektiğini belirtmiştir. İmam Müslim, gibi, modern dönemde de Subhi Salih gibi hadis âlimleri ise zayıf hadisle amel etmeyi mutlak surette reddetmektedir.

Neseff'nin inceleme konumuz olan Fatîha Suresinin faziletine dair naklettiği dokuz hadis bulunmaktadır. Bu hadisler içerisinde üç tanesinin kaynağına ulaşamadı, kütüb-i tis'a ve diğer muteber kaynaklarda yer almadığını bu sebeple sıhhati hususunda kesin bir değerlendirmede bulunmanın doğru olmadığı kanaatine varıldı. İki tane hadis hakkında ulemâ, (Hz. Peygamber'e: *"Ey Muhammed"* diye seslenildiğinde hadisi ile *"Fatihatü'l-kitab her zehrin şifasıdır"* hadisi) zayıf hadis çeşidi olan mürsel hadis olarak vafsetmişlerdir. Bir hadis (*"Fatihatü'l-kitab ölüm haricinde her zehrin şifasıdır"*) hakkında müdakkikler yine zayıf hadis çeşidi olan munkatî' olduğu hükmüne varmışlardır. İki hadis hakkında (*"Namazı kendim ve kulum arasında iki kısma ayırdım"* hadisi ile *"Sen hak olan bir rukye ile yedin"* hadisi) ise hasen, bir hadis hakkında ise (*"Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da benzerini indirmedeği sure.."* hadisi) sahih olduğuna dair bilgi söz konusudur.

Neseff'nin, tefsirinde surelerin fazileti hususunda zayıf hadisler yanında uydurma haberlere yer verdiği tespit edilmiştir. Fatîha Suresi içerisinde tespit edilmese de diğer surelerin fazileti hakkında zikrettiği kimi hadislerin *mevzuât* yani uydurma haberleri cem eden eserlerde yer aldığı görülmüştür. Neseff'nin uydurma hadis kullanması, uydurma hadisin delil olmasını sağlamadığı gibi, Neseff'nin o konuda hata yaptığını gösterir. Aksi durumda ilgili haberlerin Hz. Peygamber'e ait olduğunu iddia edip O'nun (s.a.s) sözleriymiş gibi nakletmek, bu hususta Hz. Peygamber'in tehdit olarak zikrettiği hadislerin muhatabı olduğu anlamına gelir. Zayıf hadis kullanımı bazı şartlar muvacehesinde genel kabul görse de uydurma haber kullanımı herhangi bir şart olmaksızın reddedilmesi gereken bir durumdur.

Bu çalışmada akaid, fıkıh, hadis ve tefsir alanlarında eserler telif eden Neseff gibi bir âlimin zayıf hadisleri kullanımını ele alıp bu hadislerle amel edilebilirliği ortaya koymak amaçlanmıştır. Fakat onun özellikle surelerin fazileti hususunda her türlü hadisi kullandığı gözlemlenmiştir. Faziletler hususunda zayıf hadislere başvurma noktasında rahat bir tavır takınmış, bazen uydurma haberlere de başvurduğu ortaya konulmuştur. Fatîha özelinde kullandığı hadislerden hareketle Neseff nezdinde faziletler konusunda zayıf hadis kullanımında bir sakınca olmadığı sonucu ortaya çıkmış olsa da uydurma hadis kullanımı noktasında gevşek davranması Sem'ânî'nin kendisi hakkında yapmış olduğu eleştirileri haklı çıkarmıştır.

Pek çok alana vakıf olan bir âlimin özellikle faziletler hususunda zayıf hadislere başvurusu, bu hadislerin konumu hakkında ılımlı bir yaklaşım sergilediği, zayıf hadislerin rivayete elverişli olduğunu ve amel edilebilir olduklarını kabul ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Neseff'nin ve diğer müfessirlerin fazilet, terğib ve terhib gibi konularda zayıf hadisleri amel düzeyinde algılamaları, bunca sahih hadis içerisinde zayıf hadis ve özellikle de uydurma haberleri kullanmalarının gerekçeleri üzerinde çalışmaların yapılması yerinde olmuş olur.

Kaynakça | References

- Afsaruddin, Asma. "The Fadail al Qur'ân Genre and Its Socio-Political Significance". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001), 95-106.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. ed. Şuayb Arnavud. 50 Cilt. y.y: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- Avvâme, Muhammed. *Hükmü'l-Ameli bi'l-Hadîsi'd-Daîf*. Suud: Dâru'l-Minhâc li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2017.
- Bağdâdî, Hatîb. *el-Kifâye fî İlmi'r-rivâye*. Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsrevî ed-. *Şu'abu'l-İmân*. ed. Dr. Abdulali Abdulhamid. 14 Cilt. Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Buharî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, Dimeşk: Dâru Tavku'n-Necât, 1422.
- Çelebi, Katib. *Keşfü'z-Zünûn an Esmâi'l-Kutub ve'l-Funûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1941.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *es-Sünen*. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1424.
- Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-. *es-Sünen*. ed. Huseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî. Suud: Dâru'l-Muğnî, 1412.
- Deylemî, Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh b. Fenâhserû .Ebû Şucâ' ed-Deylemî el-Hemezânî ed-. *el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb*. ed. es-Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavud. Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009.
- Elbânî, Nâsîrüddin el-. *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Za'îfe ve'l-Mevzû'a ve Eseruhe's-Seyyi'ü fi'l-Ümme*. Riyad: Daru'l-Meârif, 1992.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto, 1. Basım, 2020.
- Gürlü, Kadir. "Zayıf Hadisle Amel Edilip Edilmeyeceği Tartışmaları Arasında Bir Çözüm Yolu: Telakkî bi'l-kabûl". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 5-28.
- Hâkim, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek âle's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Ata. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *Kitabu'l-ilel*. thk. Sa'd b. 'Abdullâh el-Ĥamîd ve Ĥâlid b. 'Abdurrahman el-Cerîsî. 7 Cilt. b.y.: MeĤâbi'u'l-Ĥamîdî, 1427.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *Musannef*. thk. Muhammed Avâme. Beyrut: Dâru'l-Kible, 2006.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb*. ed. 'Abdulkâim Muhammed el-Enîs. b.y.: Dâru İbni'l-Cevzî, ts.
- İbn Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. Riyad: Dâru Taybe, 1999.
- İbn Kutlûboğa, Ebu'l-Fidâ Zeynüddîn Kâsım. *Tâcü't-Terâcim*. thk. Muhammed Hayr-Ramazan Yusuf. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ĥazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavud. 5 Cilt. y.y: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Mulakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şafîî. *el-Bedrü'l-Münîr fî Tahrîci'l-Ehâdis ve'l-Âsâri'l-Vâkiati fî Şerhi'l-Kebîr*. thk. Mustafa Ebu'l-Gayt- Abdullah b. Süleymân- Yasir b. Kemal. Riyad: Dâru'l-Hicre, 2004.
- İbn Mulakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şafîî. *et-Tavdîhu li-Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*. 36 Cilt. Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2008.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevdû'ât*. ed. 'Abdurrahmân Muhammed 'Osmân. Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1966.
- İbnü's-Salâh, eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l-Hadîs* çev. Abdullah Aydın. İstanbul: İfav, 1. Basım, 2019.

- İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhu'l-beyân*. Dâru'l-Fikr: Beyrut, ts.
- Kanarya, Bayram. "Fâtiha Sûresi'nin Fazileti ile İlgili Rivayetlerin İsnâd Analizi". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2016), 15-37.
- Kanarya, Bayram. *Sure ve Ayetlerin Faziletleri -Hadis İlmî Bağlamında Bir İnceleme*. Ankara: Fecr, 2021.
- Karadavi, Yusuf. *Sünneti Anlamada Yöntem*. İstanbul: Nida, 2009.
- Kırbaçoğlu, M.Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Otto, 2019.
- Kudât, Şeref. *Yeni Bir Yöntemle Hadis İlimleri ve Usûlü*. çev. Halil İbrahim Doğan. İstanbul: Ensar Yay., 2. Basım, 2020.
- Kuşeyrî, 'Abdulkerîm b. Hevâzin b. 'Abdilmelik el-. *Letâifu'l-İşârât*. thk. İbrâhîm el-Besyûnî. b.y.: el-Hey'etu'l-Mışriyyeti'l-'Amme li'l-Kuttâb, 3. Basım, 2000.
- Leknevî, Ebu'l-Hasenat Muhammed Abudlhayy. *el-Ecvibetü'l-fadıla li'l-esileti'l-aşerati'l-kâmile*. Halep, 1964.
- Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fu'âd 'Abdübâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs el-Arabî, 1406.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*. çev. Fadıl Aydoğan. İstanbul: Ensar Yay., 1. Basım, 2017.
- Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman el-. *Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi câmi'it'-Tirmîzî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1990.
- Munâvî, Zeynuddîn Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-'Ârifin el-Haddâdî el-. *el-Fethu's-Semâvî bi Tahrîci Ehâdîşî'l-Kâdî el-Beydâvî*. thk. Ahmed Muctebâ. 3 Cilt. Riyad: Dâru'l-'Âşime, ts.
- Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. ed. Muhammed Fuâd 'Abdübâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1991.
- Nesâî, Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî en-. *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*. thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetu'l-Maţbû'âti'l-İslâmiyye, 1406.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Fetâvâ'n-Nevevî*. Beyrut: y.y., 1417/1996.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1392/1972.
- Ömer en-Neseffî, Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseffî el-Hanefî. *et-Teysîr fi't-Tefsîr*. thk. Ömer Faruk Korkmaz. İstanbul/Beyrut: Dârü'l-Lübâb, 1. Basım, 2019.
- Polat, Selahattin vd. *Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu*. İstanbul: İfav, 2. Basım, 2011.
- Sâid b. Mansûr. *es-Sünen*. thk. Sa'd b. Abdillâh b. Abdilaziz. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-Usaymî, 1. Basım, 1414.
- Sancaklı, Saffet. *Sünneti Doğru Anlamak*. İstanbul: Rağbet, 5. Basım, 2017.
- Sehâvî, Şemseddîn es-. *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhü'l-İslâm İbn Hacer*. thk. İbrahim Bâcis Abdülmecîd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999.
- Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed. *el-Muntehab min Mu'cemi Şuyûh*. thk. Muvaffak b. Abdillâh b. Abdilkadir. Riyad, 1996.
- Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed. *et-Tahbîr fi'l-Mu'cemi'l-Kebîr*. thk. Münire Naci Salim. Bağdad, 1975.
- Subhi, es-Salih. *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*. İstanbul: İfav, 10. Basım, 2012.
- Subkî, Taceddîn. *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*. 10 Cilt. Kahire: Daru'l-Hicr, 2. Basım, 1413.
- Suyutî, Celaleddîn. *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Ebu Kuteybe Nazar Muhammed Fâryâbî. Daru Tîbe, ts.
- Şahyar, Ayşe Esra. "Zayıf Hadisle Fezâil Konusunda Amel Edilebilirlik' Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi". *Hadis Tedkikleri Dergisi*, 31-49.

- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî bin Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Tahhân, Mahmûd. *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*. Kuveyt: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd el-Basrî et-. *el-Musned*. ed. Muhammed b. 'Abdulmuhsin et-Turkî. b.y.: Dâru Hicr, 1419.
- Tirmizî, Muhammed b. Îsâ b. Sevre b. Mûsâ, Ebû Îsâ. *el-Câmi'u's-Sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslam, 1998.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nîsâbûrî el-. *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*. ed. Heyet. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Aḥmed b. Muḥammed b. 'Alî en-Nîsâbûrî el-. *Esbâbu'n-Nuzûl*. thk. 'İşâm b. 'Abdilmuḥsin el-Ḥumeydân. b.y.: y.y., 1412.
- Yahyâ b. el-Huseyn eş-Şecerî, Yahyâ b. el-Huseyn b. İsmail el-Curcânî. *Tertîbu'l-'Emâli'l-Hamîsiyye*. ed. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422.
- Zebîdî, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif. *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*. çev. Ahmed Naim - Kamil Miras. 8 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.